

16. ASIRDA YAZILMIŞ MENSUR BİR NASİHAT-NÂME: ABDÜLKERİM BİN MEHMED'İN NESÂYİHÜ'L-EBRÂR'I

Ramazan EKİNCİ*

ÖZET

İnsanları iyiye, doğruya ve güzele yöneltmek; topluma faydalı, ahlâklı bireyler yetişmesini sağlamak maksadıyla kaleme alınan eserlere nasihat-nâme, pend-nâme, öğüt-nâme vb. adlar verilir. Ahlâki-didaktik nitelikteki bu eserlerin manzum ve mensur örnekleri mevcuttur. Mensur nasihat-nâmelerden biri de tefsir, hukuk, akaid, dil ve edebiyat alanında birçok eser yazan, fetvalarıyla ve uzun süre şeyhülislâmlık makamında bulunmasıyla meşhur olan Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin torunu Abdülkerim bin Mehmed tarafından kaleme alınan *Nesâyihü'l-ebrâr* adlı eserdir.

Bu makalede, yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde ondan fazla nüshası bulunan *Nesâyihü'l-ebrâr* tanıtılacak; ulaşabildiğimiz kaynaklar doğrultusunda eserin müellifi Abdülkerim bin Mehmed'in hayatı üzerinde durulacak ve söz konusu nasihat-nâmenin dört nüshası esas alınarak tenkitli metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdülkerim bin Mehmed, *Nesâyihü'l-ebrâr*, Nasihat-nâme, 16. yüzyıl.

A PROSAIC BOOK OF ADVICES WRITTEN IN 16. CENTURY: ABDULKERİM BİN MEHMED'S NESAYIHU'L-EBRAR

ABSTRACT

Works that direct people to the good, the beauty, the truth and raise moral and beneficial individuals for society are called book of advice. These moral and didactic works have poetical and prosaic samples. One of the prosaic book of advices is *Nesayihu'l-ebrrar*, which was written by Abdulkkerim bin Mehmed, grandson of Şeyhulislam Ebussuud Efendi who was famous for his shaykh al-islam position and his many books written in law, hermeneutics, doctrines, language and literature.

In this article, *Nesayihu'l-ebrrar*, which has many transcripts in national libraries and libraries in abroad, will be introduced. The life of Abdulkkerim bin Mehmed will be laid emphasis on and four transcripts of the work will be criticized comperatively.

Keywords: Abdulkkerim bin Mehmed, *Nesayihu'l-ebrrar*, The Book Of Advices, 16. Century.

* Arş. Gör., Celal Bayar Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ramazanekinci@hotmail.com

Giriş

Arapça “nasaha” kökünden türemiş “öğüt” mânâsına gelen “nasihat” ile Farsça “mektup, kitap, ferman” anlamlarına gelen “nâme”nin birleşmesi sonucu oluşmuş “nasihat-nâme”, fertleri iyiye, doğruya ve güzele yönlendirerek onları ahlâkî ve sosyal açıdan olgunluğa ulaştırmayı gaye edinen didaktik eserlerin genel adıdır.

Nasihât-nâmelerin yazımında, İslâmî temellere dayalı ahlâkî davranış kurallarını gelecek nesillere aktarmak kaygısı da güdülmüştür. İslâm toplumları, teorik ahlâktan ziyade ahlâkın uygulamasına önem vermişler; dinin emir ve yasakları ile gelenek ve töre ahlâkî içinde yapılması veya yapılmaması gereken davranışları konu alan pend-nâme/nasihât-nâme türü kitapların te’lifî doğrultusunda gayret sarfetmişlerdir. Yazarların kendi gözlemleri, ilmî çalışmaları, kültürel birikimlerinin yer aldığı bu eserlerde öğüt verilirken âyet ve hadislerden, atasözleri ve vecizelerden yararlanılır. Ayrıca bu eserlerde muhtelif hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse alınması öğütlenir.¹

Anadolu sahasında kaleme alınan ilk Türkçe nasihat-nâme olarak, Ahmed Fakih’in *Çarh-nâme* ve Yunus Emre’nin *Risâletü’n-nushiyye* adlı eserleri gösterilmektedir. Bu nasihat-nâmelerden sonra, ilerleyen asırlarda edebiyatımızda pek çok nasihat-nâme kaleme alınmıştır. Türün en önemli örnekleri, manzum olmakla birlikte (*Hayriyye*, *Lutfiyye* gibi) birçok yazar tarafından mensur öğüt kitap(çık)ları da yazılmıştır.² Bahis konusu ettiğimiz eserlerden birisi de 16. asrın ikinci yarısında Abdülkerim bin Mehmed tarafından yazılmış, *Nesâyihü’l-ibrâr* adlı pend-nâmedir.

1. Abdülkerim bin Mehmed’in Hayatı

Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmayan Abdülkerim bin Mehmed, “müftî’l-enâm, sultânü’l-müfessirîn, hâtîmetü’l-müfessirîn, muallim-i sâni, âllame-i küll, Hoca Çelebi, Ebû Hanîfe-i Sâni” gibi ünvanlarla meşhur olan 16. asır şeyhülislâmlarından Ebüssuûd Efendi’nin torunudur. Babası, Ebüssuûd Efendi’nin büyük oğlu Mehmed Çelebi,³ Şam kadılığı ve Halep valiliği yapmış, Meylî mahlasıyla Farsça şiirler kaleme almış bir zâttır.

Dedesi ve babası gibi Abdülkerim Efendi de müderristir. Mülâzım olduktan sonra (kimi kaynaklara göre dedesine hürmeten⁴) 973 yılı Şevval’inde [Nisan-Mayıs 1566] İbad Çelebi yerine Mahmud Paşa Medresesi’nde hariç müderrisliğiyle göreve başlamıştır. 974 yılı Zilhicce’sinde [Haziran-Temmuz 1567] Hz. Eyüp payesine, 977 Safer’inde [Temmuz-Ağustos 1599] Kâtib Mahmud yerine sahn medreselerine, 980 Safer’inde [Haziran-Temmuz 1572] ise Bostanzâde Muhammed Efendi yerine Süleymaniye medreselerine müderris olarak tayin edilmiştir. 981

¹ İskender Pala, “Nasihât-nâme”, *DİA*, İstanbul 2006, C. 32, s. 411.

² Nasihatnâmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.

- Bursalı Mehmed Tahir, *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325;
- Ağâh Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, *TDAY Belleten*, Ankara 1964, s. 89-115;
- Mahmut Kaplan, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 11, s. 791-799;
- Mehmet Arslan, “Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler) ve Vak’anüvis Es’ad Efendi’nin Pend-nâmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sivas 2004, S. 4, s. 5-80;
- Metin Akkuş, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007, s. 188-198;
- Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbi*, AKM Yayınları, Ankara 2008, s. 1-25;
- Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 180-189;

³ Hayatı hakkında bkz.

- Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*, (haz. Süleyman Solmaz), AKM Yayınları, Ankara 2005, s.138;
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1989, C. 2, s. 946-947;
- Beyânî, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 278-279.

⁴ Ahmet Akgündüz, “Ebüssuûd Efendi”, *DİA*, İstanbul 1994, C. 10, s.366.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

Şevval'inin 22. günü [14 Şubat 1574] vefat ederek Hz. Eyüp Camii yakınlarında dedeleri tarafından bina edilen türbenin haziresine defnedilmiştir. Süleymaniye medresesindeki vazifesi, kardeşi Abdülvâsi Çelebi'ye tevdi edilmiştir.¹

17. yüzyıl tezkire yazarlarından Riyâzî, Ümîdî mahlaslı Receb Çelebi ve Kalender mahlaslı/adlı şairlerin Abdülkerim Efendi'den mülazım oldukları bilgisini verir.²

19. asır biyografik kaynaklarından *Sicill-i Osmânî*, Abdülkerim Efendi'nin cömert ve fazilet sahibi bir zât olduğunu, göz değmesi sebebiyle vebâdan 30'lu yaşlarda iken vefat ettiğini bildirir.³ Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, yazarın edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında herhangi bir malûmat bulunmamaktadır.

2. Nesâyhü'l-ibrâr

2.1. Eserin Yazılış Tarihi

Yazar, eserinin yazım tarihi hakkında her hangi bir bilgi vermemiştir. Ancak müellif, nasihat-nâmesinin dönemin padişahına övgü ve dualarını sunduğu bölümünde Kanuni Sultan Süleyman'ın ismini zikreder ve burada “şehzâdegân-ı sa'âdet-nişân ve devâm-ı devlet ü kıyâm-ı salâtanatında çün çâr erkân *e'tâla'llâhu be'kâuhüm ilâ gâyete'd-dehr ve'z-zamân*” ibaresi, eserin kaleme alınmış tarihini tespit etmemizde, elimizdeki tek ipucudur.

Abdülkerim bin Mehmed'in vefat ettiği tarih 22 Şevval 981 [14 Şubat 1574] ile Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat tarihi 20-21 Safer 974⁴ [6-7 Eylül 1566] gözönünde bulundurduğumuzda, eserin yazım tarihini kısmen tespit etmiş oluruz. Bu bilgilere göre yazar, eserini en geç 1566 yılında yazmış olabilir.

İkinci bir ihtimal ise, eserin Kanuni'nin dört oğlunun hayatta olduğu bir zamanda yazılmış olabileceğidir. Zirâ, yazar padişaha dua ederken dört şehzadesine de dua eder. Kanuni'nin beş oğlu vardır: Şehzâde Mustafa (921-960/1515-1553), Şehzâde Mehmed (928-950/1522-1543), Şehzâde Selim (929-30-982/1523-24-1574), Şehzâde Bâyezid (932-969/1526-1562), Şehzâde Cihangir (937-960/1531-1553). Müellifin 30'lu yaşlarda vefat ettiği bilgisi dikkate alındığında, Şehzâde Mehmed'in yaşadığı zamanlarda yazar ya küçük yaştadır yahut doğmamıştır. Eserin en erken yazım tarihi, Şehzâde Mustafa katledilmeden evvel olabilir.

2.2. Eserin Tercüme Yahut Te'lif Oluşu Hakkında

Yazar eserinin hiçbir yerinde metnin te'lif yahut tercüme olduğu hususuna değinmemiştir. Ancak Michigan Üniversitesi İslâm Yazmaları, Abdülhamid Koleksiyonu'nda bulunan ve tenkitli metne dâhil edilen nüshada bu konuda şu bilgiler mevcuttur:

“Emmâ ba'dü bu fa'kir ü ha'kir bu risâle-i mu'tebereyi kütüb-i hükemâdan lisân-ı Fârisden ihrâc eyledüm.” Bu ibare, gözden geçirme imkânı bulduğumuz diğer beş nüshada bulunmamaktadır.

2.3. Eserin Nüshaları

Şu'arâ tezkireleri ve *Şekâiku'n-Nu'maniyye* zeylleri gibi biyografik kaynaklarda, *Nesâyhü'l-ibrâr* adlı bir nasihat-nâme, şu anki bilgilerimize göre yoktur. Eserin adını ve müellifini eserin kendisinden öğrenmekteyiz. Söz konusu yazmanın Türkiye ve yurtdışındaki kütüphanelerde kayıtlı

¹ Nev'izâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâyık fi Tekmileti's-Şekâyık*, (tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 183.

² Riyâzî, *Riyâzî's-Şu'arâ*, (haz. Namık Açıkgöz), AÜDTCF, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1982, s. 41, 198.

³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. 1, s. 121.

⁴ Feridun Emecen, “Süleyman I”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 38, s. 74.

on üç nüshası tespit edilebilmiştir. Müellif hattı nüsha ile ilgili kütüphane kayıtlarında bilgi mevcut değildir. Ayrıca temin edilebilen altı nüshada da müellif hattı olmasına dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

a) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz B 431/4 numarada bulunan eser, “Risâle-i Nesâyihü’l-Ebrâr ve Makâlat-ı Müceddid” adıyla kayıtlıdır. Hicrî 1070 (1659/1660) yılında istinsah edilen bu nasihat-nâme, 21b-23a varakları arasında bulunmakta ve her sayfa 31 satırdan oluşmaktadır.

b) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 3718 numarada bulunan eser, “Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır. 13 yapraktan ibaret metnin her sayfası 11 satırdan müteşekkildir.

c) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2549/1 numarada bulunan eser, “Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır. 1b-17a varakları arasında bulunan yazmanın her sayfası 17 satırdan oluşmaktadır.

d) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1941/5 numarada bulunan eser, “Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır. 15b-17a varakları arasında bulunan yazmanın her sayfasında 34 satır bulunmaktadır. Hicrî 1097 (1685/1686) yılında Antakya vaizi tarafından Sakız adasında istinsah edilmiştir.

e) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 3975/1 numarada bulunan eser, kütüphane kayıtlarında “Neşâihü’l-Ebrâr” adıyla yer almıştır. 1b-9a varakları arasında bulunan yazmanın her sayfası 21 satırdır.

f) Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 5252/14 numaradaki yazma, “Nasâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır. 173b-182a varakları arasındaki eserin her sayfası 17 satırdan oluşmaktadır.

g) Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu’nda 43 Ze 321/3 numarada “Nesâyihü’l-Ebrâr” kayıtlı olan yazma, 56a-63b varakları arasındadır.

h) Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu’nda 43 Ze 813/3’te Risâle-i Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlı eser, 23a-25a varakları arasında bulunmaktadır.

i) Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu, 34 AE Edebiyat 478/2 numarada “Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlı metin 39-42. sayfalar arasındadır ve her sayfa 25 satırdır.

j) Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu’nda 34 Nk 2632’de “Nasâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlı nasihat-nâme 16 yapraktan oluşmaktadır.

k) Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1561/2’de “Nasâ’ihü’l-Ebrâr” ismiyle kayıtlı metin 53b-56a varakları arasında yer almaktadır. Her sayfa 35 satırdan oluşmaktadır.

l) Kahire Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu’nda 8607/2 numaradaki bir başka nüsha ise “Nesâ’ihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır.

m) Michigan Üniversitesi İslâm Yazmaları, Abdülhamid Koleksiyonu’nda bulunan bir diğer nüsha ise “Nesâyihü’l-Ebrâr” adıyla kayıtlıdır. 13 varak olan yazmanın her sayfasındaki satır sayısı değişmekle beraber çoğunluğu 11 satırdan oluşmaktadır.

2.4. Şekil Hususiyetleri

Eserin adı “Nesâyihü’l-ibrâr”, kelime mânâsı olarak “özü sözü bir olanların, hayır sahiplerinin öğütleri” demektir. Bu küçük kitapçık hacmindeki yazmada, bazı bilginlerden, din büyüklerinden ve antik Yunan dönemi filozoflarından nakledilen elli biri doğrudan bildirilmiş, on tanesi ise diyalog tarzında soru-cevap şeklinde aktarılmış altmış bir öğüt bulunmaktadır. Ayrıca yazar, eseri boyunca verdiği nasihatları dört sayısı üzerine kurmuştur. Metnin son kısımlarındaki diyalog tarzında naklettiği öğütlerin birinde üç, birinde de altı rakamlarını ön plana çıkarmıştır.

Turkish Studies

Klâsik dönem mensur eserlerinin ahenk unsurlarından sec'î, metnin tamamında bilinçli şekilde kullanılmıştır. Meselâ:

- be-şâni'-i şühüd-ı 'âlem ve mebde'-i vücūd-ı Âdem ...
- şalavât-ı zâkiyye ve taḥiyyât-ı vâfiyye ...
- zülâl-i neşâyiḥ ü nesîm-i fevâyiḥinde gubâr-ı ḥâṭır-ı insânî ve ḥiddet-i fâṭır-ı nefsanî ...
- maḳbûl-i 'âlem ve memdûh-ı benî Âdem ...
- dil-i ğam-ġîn şâd ve ḥâṭır-ı melâmet-nişîn âzâd ...
- Dört ḥaşlet-i nâfi'a, dört fi'l-i şeni'aya ...

2.5. Muhteva Hususiyetleri

Nesâyihü'l-ibrâr, klâsik kültürümüze ait eserlerde, yaygın bir şekilde riayet edilen kaideler göz önünde bulundurulurken kaleme alınmış bir metindir. Yazar, eserine besmele ile başlar ve hamdele bölümü ile devam eder:

“Ḥamd ü sipâs ve senâ-i bî-ḳıyâs be-şâni'-i şühüd-ı 'âlem ve mebde'-i vücūd-ı Âdem ki âşâr-ı ḳudret ve şî'âr-ı celâletden muḥtelifetü't-ṭabâyi'-i 'unşurı kemâl-i i'tidâl ve tamâm-ı imtizâc ile ḳarîn ve yed-i ḳudret ve kilik-ı irâdetinden şüret-i beşeri ḥüsn-i zîbâ ve şekl-i bî-hemtâ ile tezyîn
”¹فتبارك الله احسن الخالقين

Metinde, besmele ve hamdele bölümünden sonra Hz. Peygamber'e salât ve selam edilen salvele kısmı yer alır:

“Ve şalavât-ı zâkiyye ve taḥiyyât-ı vâfiyye ber-ân nebiyy-i pişvâ-yı sulṭânü'l-enbiyâ, 'unvân-ı menşürî *ḳâbe ḳavseyn ev ednâ*, Resülü'l-mübîn ve Muḥammedü'l-Emîn ve dilîrân-ı meydân-ı nübüvvet ve mürşidân-ı dîn ü müşîrân-ı erike-i risâlet çâr-yâr-ı şadr-nişîn ve mübârizân-ı râh-ı ḥaḳîḳat aşḫâb u evlâd-ı hidâyet-i mübîn ve ber-cümle-i Âl-i 'Abâ selâmu'llâhi 'âleyhim ecma'în.”

Metnin ilerleyen bölümlerinde, eserin yazıldığı zamanda Osmanlı tahtında oturan Kanuni Sultan Süleyman'ın övgüsü yer alır. Sultanın ömrünün ve saltanatının uzun olması yönündeki duanın ardından sebep-i te'lif kısmı gelir:

“Ve ḫalîfe-i zamân ve pâdşâh-ı şâhân-ı cihân ve şehensâh-ı ĩrân u Turân, maṭla'-ı envârında vârid
”²انا جعلناك خليفة في الارض³ مجمع الافاضل والمخامد ورفعنا فوقك بعض سلطان² vârid

Sulṭân-ı selâtîn-i zafer-maḳrûn ve şâhib-ḳırân-ı rub'-ı meskûn es-sulṭân bin Sulṭân Süleymân Ḥân ibnü's-sulṭân Selîm Ḥân ḫalleda'llâhu te'âlâ 'ömrehu ve salṭanatıhi ilâ ḳıyâme'd-dühûr ve ile'z-zamân ve şehzâdegân-ı sa'âdet-nişân ve devâm-ı devlet ü ḳıyâm-ı salṭanatında çün çâr erkân
”⁴اطال الله بقاهم الى غايته الدهر والزمان

Sebeb-i te'lif diyebileceğimiz bölümde ise müellif, kaleme aldığı metnin içeriğine ilişkin bilgiler verir. Özlü sözlerin toplandığı bu kitapçık, ilim, irfan ve marifetleriyle övülen hakîmlerin dörder faydalı sözünden oluşur. Bu sözlerin her birisinin cevherlerin incisi ve eşi benzeri olmayan dört unsur olarak telakki edilmesi gerektiği belirtilir. Ayrıca bu öğütlerin saflığı ve güzel kokularının rüzgarıyla insan zihnindeki tozların ve nefsanî arzuları tetikleyen hiddetlerin ortadan kaybolduğu bildirilir. Eserinin ismini ve kendi adını belirten yazar bu kısımdan sonra asıl esere başlar:

¹ *fetebârekallâhu aḥsene'l-ḫalîḳîn* :“Yaratanların en güzeli olan Allah (cc) pek yüce oldu.” Ayrıca “*aḥsenü'l-ḫalîḳîn*” ibaresi Saffât Suresi 125. ayette geçmektedir.

² *innâ ca'alnâke ḫalîfeten fî'l-arzi mecma'e'l-efâzile ve'l-meḫâmid ve rafa'nâ fevgâkûm ba'zûkûm fevka ba'ḳin sulṭân*: “Biz seni övgüye layık olanların ve en faziletlilerin kaynağı olarak yeryüzünde halife kıldık ve bızımızı, bızımız üstüne delil olarak yükselttik.”

³ *innâ ca'alnâke ḫalîfeten fî'l-arzi*: “Biz seni yeryüzünde halife yaptık” Kur'ân-ı Kerîm Sad Suresi 38/ 26.

⁴ *eṭâla'llâhu beḳâ'uhûm ilâ ḡâyete'd-dehr ve'z-zamân*: “Allah onun bekâsını (kalıcılığını) dünyanın ve zamanın sonuna kadar uzatsın.”

“Emmā ba’dü bu risāle-i cāmi‘a hūkemā-i ma‘ārif-mefāhirden dörder kelām-ı nāfi‘a ki çün dürr-i cevāhir her biri çār ‘anāşır-ı bedī‘ü’l-āhîr mukābelesinde vaz‘ olunmuşdur ki bunuñ zülāl-i neşāyih ü nesīm-i fevāyihinde ğubār-ı hāţır-ı insānî ve hiddet-i fāţır-ı nefsanî zā’il olur. İsm-i risāle Neşāyihü’l-Ebrār ve rāsım-i maķāle-i mücedded ‘Abdü’l-kerīm bin Meħmed va’llāhu’l-müveffik ve’l-müste‘ān-ı ‘aleyhi’t-tekilān.”

Abdülkerim bin Mehmed, eserinin giriş kısmında irfan sahibi kimselerin dörder faydalı sözünü aktaracağını bildirmektedir. Dört sayısının İslâm kültüründe mühim bir yer tuttuğu bilinmektedir.¹ Dört büyük melek (Cebrâil, Azrâil, Mikâil, İsrâfil), dört kutsal kitap (Tevrât, Zebûr, İncil, Kur’ân-ı Kerîm), kendisine kitap gönderilen dört peygamber (Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. İsâ, Hz. Muhammed), Hz. Peygamber’in dört dostu ve aynı zamanda dört halifesi olan şahsiyetler (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali), Sünnî akideye bağlı dört büyük mezhep imamı (İmam-ı Azâm Ebû Hanife, İmam Ahmed bin Hanbel, İmam Mâlikî, İmam Şâfi‘î), dört temel ibadet (namaz, oruc, zekât, hac), anâşır-ı erba‘a (hava, su, ateş, toprak), ahlât-ı erba‘a (kan, balgam, safra, sevdâ), tasavvuftaki dört kapı (şeriat, tarikat, marifet, hakikat). Kanaatimizce müellif, dört rakamının kültürümüzdeki sembolik değerinden hareketle eserini bu sayı üzerine bina etmiştir. Metnin ilerleyen bölümlerinde “dört” rakamı yerini “üç” ve “altı” sayılarıyla oluşturulmuş iki nasihata bırakır.

Nesâyihü’l-ibrâr’da yazar, devlet yönetimi hakkında idarecilerinin yapması gerekenler, sağlık hakkında, cahillerle sohbet etmenin zararları ve akıllı olanlarla dostluğun faydaları, cimriliğin zararları ve cömertliğin faydaları, ahmaklığın alâmetleri vb. hususlarda okuyucuya öğütler aktarmıştır:

Devlet Yönetimi Hakkında İdarecilere Yönelik Nasihatlar

- Hükemā-i Fārisden menķüldür ki āşāyış-i salţanat ve ārāyış-i devlet dört nesne ile mü‘eyyedür: Pākizegî-i dîn ve vüzerā-yı emîn ve ‘adl ü dād ve fażl-ı şerī‘at-ābād.
- Feylesofān-ı Yunān dirler ki, dört nesneden dört nesne lâzım olur: Pādişāhdan luţf u siyāset ve vezîrden emānet ve ‘askerden mutāba‘at ve ra‘iyyetden itā‘at.
- Me‘mûn Hālıfe dir: Dört nesne āfet-i devlet ve mühlük-i ni‘metdür: Ğaflet-i emîr ve hıyānet-i vezîr ve ğased-i akrān ve küstāhî-i fakîrān.
- Loķmān Hāķim dir: Şerā‘it-i salţanat ve levāzım-ı ra‘iyyet dört nesneden mürekkebdür: Pādişāhdan şefkat ü ğimāyet, vezîrden emānet ve sipāhdan diyānet ve ra‘iyyetden itā‘at.
- Ömer bin Hāţţāb rağıya’llāhu ‘anhu buyururlar ki, dört nesne ile beķā-i devlet ve ihdā-i sa‘ādet müyesser degüldür. Ğaflet-i sultān ve tedbîr-i nādān ve māl-i ğarām ve gerdiş-i eyyām.
- Şāh İskender-i Zü’l-ķarneyn rahmetu’llāhi ‘aleyh dir ki, dört nesneden kıyām-ı salţanat ve devām-ı devlet mürettebdür: Emānet ve tevāzu‘ ve sükûn ve ‘iffet.
- Dört nesne sebep-i taşşîl-i devlet ve mücib-i tekmiil-i sa‘ādetdür: Muşāhabet-i büzürgān ve müşāvere-i zîrekān ve tettebbu‘-ı aĥvāl-i dōstān ve tefekkür-i tevārîh-i şāhān-ı cihān.

Sağlık Hakkındaki Nasihatlar

- Dört dürlü ķadidîñ ekl ü şürb-i ŧabî‘atıñ i‘tidāline ba‘i[s]dür. Āb-ı ķadid ve nān-ı ķadid ve şîr-ı ķadid ve ğuşt-ı ķadid.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Âşık Paşa, *Garib-nâme* (hızl. Kemal Yavuz), TDK Yayınları, İstanbul 2000, C. 1/1, S. 373-531; Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, Kocabalı Yayınları, İstanbul 2000, s. 98-117.

Cahillerle Sohbet Etmenin Zararları ve Âkil Olanlarla Dostluğun Faydaları

• Melik Eşref rahmetu'llâhi 'aleyh buyururlar: Her merd-i şâhib-imtiyâza dört nesneden ihtirâz gerekdür: Nâ-ehle tefvîz-i hıdmet ve nâ-sezâya meyl ü maḥabbet ve ehl-i fesâd ile ülfet ve umûr-ı meşâliḥde 'acele.

• Qāḍî-i Ḥarameyn rahmetu'llâhi 'aleyh dir ki, dört nesne maḥall-i ḥaṭar u mevzi'-i ḥazerdür: Hıdmet-i sultân ve ülfet-i bedân ve şöḥbet-i zenân ve meşveret-i nâdân.

• Feylesofân-ı Yunân dirler ki, merd-i kâmil ü fâzıl dört kimesneniñ muvâşalatından maḡrûr ve muşâhabetinden mesrûr olmaz: Zâhid-i bî-'ilm ve devlet-i bî-ḥilm ve nevâziş-i zenân ve sitâyîş-i tîmî'ân.

• Şâh-ı Yunânî İskender-i Rûmî'den nakl olunur: Dört nesne, bî-iştibâh tâc u taḥt ve mülk-i salṭanatı tebâh eyler. Ta'n u zemm-i merdümân ve şöḥbet-i nâdân ve meşveret-i zenân ve dostî-i bedân ve rızâ-yı fesâd-ı zâlimân.

• Loḡman Ḥakîm eydür: Dört nesne eblehlikden 'alâmet ve aḥmaḳlıḳdan işâretdür: Muşâhabet-i câhilân ve meşveret-i zenân ve dostî-i bedân ve naşîḥat-i fuzûlân.

• Hükemâ-i Yunân'dan nakldür ki dört nesne sebab-i büzürgvârî ve mûcib-i kâmkârîdür: Muşâhabet-i 'âlimân ve müşâveret-i dostân ve perhîz-i şöḥbet-i nâdân ve nâ-şinîden-i şöḥbet-i zenân.

Cimriliğin Zararları ve Cömertliğin Faydaları

• İmâm Ca'fer-i Şâdık ḥazretleri buyururlar: Dört ḥaşlet-i nâfi'a, dört fi'l-i şeni'aya mâni' olur: Perhîzkârlıḳ ḥarâma ve zekâ yaramaz ef'âle ve seḫâvet zillile ve emânet kıllile.

• Hükemâ-i Hind'den menḳûldür ki insân-ı kâmil dört eyü ḥaşletden dört vech ile râḫata vâşıl olur: Seḫâvetden riyâsete ve şükrden rif'ate ve ḥüsn-i ḥulḳdan 'âfiyete ve sükûndan râḫata.

• Ḥasan-ı Başrî rahmetu'llâhi 'aleyh buyururlar ki dört nesneniñ 'âkıbeti dünyâ ve âḫiretde nedâmetdür: Ḥased ve 'ucb ve ḥışm ve buḡl.

Ahmaklığın İşaretleri

• Loḡman Ḥakîm eydür: Dört nesne eblehlikden 'alâmet ve aḥmaḳlıḳdan işâretdür: Muşâhabet-i câhilân ve meşveret-i zenân ve dostî-i bedân ve naşîḥat-i fuzûlân.

• Daḫi buyururlar ki, dört nesne cehâletden nişâne ve ḥamâkatden baḫânedür: Ülfet-i mâl ve ḡaflet-i aḫvâl-i rûzgâr ve meşveret-i zenân ve muḫâlefet-i naşîḥat-ı dostân.

Eserde Kendisinden Nasihat Nakledilen Kimseler

Metinde, kendisinden öğüt nakledilen şahsiyetlerin çoğunluğu muayyen kişiler iken, önemli bir bölümü de "Hükemâ-i Fâris, Hükemâ-i Hind, Hükemâ-i Çin, Hükemâ-i Yunan, Hükemâ-i Bağdad, Feylesofân-ı Yunan" ismiyle meḡhul kimselerden oluşur.

Nesâyihü'l-ebrar'da öğütlerine yer verilen tarihî şahsiyetler şunlardır:

• Kur'ân-ı Kerîm'de hayatı hakkında bilgi verilen (Kehf 83/89), peygamber veya salih bir kul olduğu hususunda tartışmalar olan; hayatı hakkında pek çok rivayetler bulunan Zü'l-karneyn,

• Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği hususunda ihtilaf bulunan, tıbbî konularda kendisine birçok ilacın ve tarifi mâl edildiği bir din büyüğü Lokman Hakîm,

Turkish Studies

- Tıbbın babası sayılan ve ölümünden çok sonra kaleme alınan biyografilerinde birçok menkıbe ve efsaneye yer verildiği için hayatı ve gerçek şahsiyeti hakkında pek az güvenilir bilgi mevcut olan, İlkçağın en ünlü hekimi (M.Ö. 375?) Hipokrat, “Bokrat Hakîm” adıyla,
- İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozoflarından Hakîm Aristo (M.Ö. 322),
- Aristo gibi İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan bir başka İlkçağ Yunan filozofu Sokrates, “Hakîm Sokrat” adıyla,
- İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan, Zülkarneyn ile karıştırılan Makedonya kralı İskender-i Rûmî (ö. M.Ö. 323),
- Adaletiyle meşhur olan Sâsânî hükümdarı Nuşirevân-ı Âdil’in hikmetleriyle ünlü veziri Büzürcmihri Hakîm,
- Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi, Hz. Peygamber’in en yakın dostlarından olan adaletiyle meşhur Hz. Ömer (ö. 644),
- İslâmı kabul eden ilk sahabelerden, zühd ve takvasıyla meşhur olan Ebû Zer el-Gıfârî (ö. 653),
- Hz. Ömer’in halifeliği zamanında dünyaya gelen ve birçok sahabeyle görüşen, onların duasını alan tâbînin büyüklerinden, zâhid, muhaddis, fakîh ve müfessir olan Hasan-ı Basrî (ö. 728),
- Adaletiyle Hz. Ömer’e, zühd ve takvasıyla Hasan-ı Basrî’ye, ilim bakımından Zührî’ye benzetilen 717-720 yılları arasında Emevîler Devleti’nin hükümdarı olan Ömer bin Abdülaziz,
- Emevîler döneminde Anadolu’da Bizans’a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gazi-velî hüviyetiyle yüceltilip destan kahramanı yapılmış müslüman emîr Seyyid Battal Gâzî (ö. 740?)
- Ciddi bir devlet adamı, iyi bir idareci ve dindar bir halife hüviyetiyle tanınan 724-743 yılları arasında Emevî halifesi olan Hişâm b. Abdülmelik,
- Hz. Ali’nin torunlarından, İsnâaşeriyye’nin altıncı ve İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Caferî fikhının kurucusu İmam Cafer-i Sâdık (ö. 765),
- Belh hükümdarı veya hükümdarın oğlu ya da torunu olduğu şeklinde rivayetler bulunan; sahip bulunduğu bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yolunu seçmesi sebebiyle destanlaştırılan hayata sahip ünlü sûfî İbrahim Edhem (ö. 778),
- Ukalâ-yı mecânînden (deli görünüşlü akıllılar) olan ve Abbasî halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl er-Reşîd diye de anılan, Behlûl-i Dânâ “Hakîm Dânâ” adıyla,
- 813-833 yılları arasında hükümdarlık yapan Abbasî halifesi Halife Me’mun,
- Horasan’ın Belh şehrinde yetişen mutasavvıflardan Şeyh Şakîk-ı Belhî (ö. 840),
- Hadis rivayetinde, ayrıca ferâiz, matematik, cebir, şürût ve sicillât alanlarında üstün başarı sahibi ve şiirle de meşgul olmuş Hanefî fakih Ebû Hâzım-ı Mekkî (ö. 905) ve
- Hükümdarlığından çok ilmî şahsiyetiyle tarihe geçen, ilgilendiği her ilim dalında eser verecek kadar derin bilgiye sahip, çok yönlü bir âlim olan Resûlî hükümdarı (1295-1296) Melik Eşref eserinde kendisinden öğüt nakledilen kişilerdir.

Turkish Studies

Kaynaklarda hayatları hakkında herhangi bir malûmata ulaşamadığımız diğer şahsiyetler Emîr Şehîd, Ebû Ubeyd-i Zâhid, İmam Ensârî, Ebû Bekr-i Müfessir, Kâdî-i Hameyn'dir.

Sonuç

Nasihat-nâmeler, toplumdaki ideal insan tipinin yetişmesinde mühim bir paya sahiptir. Gerek İslâmî kurallar, gerek töre ve gelenek ışığında fertleri iyi, doğru ve güzele sevkeder. Âyet, hadis ve özlü sözlerden iktibaslar yapılarak tavsiye edilen fiil, telkin edilen düşünce desteklenir. Pend-nâmelerde, yazıldığı dönemin dünya algısına ve sosyal hayatına ilişkin bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bu yazıda, İslâm kültür tarihinde önemli yere sahip tarihî şahsiyetlerin veciz sözlerini ihtiva eden *Nesâyi'ü'l-ibrâr* adlı mensur nasihat-nâme, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda müellifinin biyografisi yazılmaya çalışılmıştır. Ayrıca eserin nüshalarının nerelerde bulunduğu tespit edilmiş ve nasihat-nâmede, kendisinden öğüt nakledilen şahsiyetlerin kim olduğu hususunda kısa bilgiler verilmiştir. Yazının sonunda, eserin dört nüshaya dayalı mukayeseli metni verilerek, bu öğüt kitapçığının hem yeni kuşaklara ulaşmasını sağlamak hem de konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılara yardımcı olmak hedeflenmiştir.

TENKİTLİ METİN

Makale konusu edinilen bu nasihat-nâmenin tenkitli metni, tespit edilen on üç nüshadan temin edilebilen altısı gözden geçirmek suretiyle, dördü karşılaştırılarak oluşturulmuştur. Tenkitli metne dahil edilen nüshalardan Michigan Üniversitesi İslâm Yazmaları, Abdülhamid Koleksiyonu'nda bulunan yazma A, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1941/5 numarada kayıtlı metin B, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 5252/14'te mevcut eser C ve Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1561/2'deki nasihat-nâme D harfleriyle gösterilmiştir. Tenkitli metin kurulurken başvurulmuş diğer iki nüsha ise Ankara Millî Kütüphane'de 06 Mil Yz A 2539-1 ve 06 Mil Yz A 3975-1 numarada kayıtlı yazmalardır.

NEŞÂYİ'Ü'L-EBRÂR

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

[A1b] [B1b] [C1b] [D1b]

Hamd ü sipâs ve şenâ-i bî-kıyâs be-şâni'-i şühüd-ı 'âlem ve mebde'-i vücûd-ı Âdem ki âşâr-ı kudret ve şî'âr-ı celâletden muhtelifetü't-tabâyi'-i¹ 'unşurı kemâl-i i'tidâl ve tamâm-ı imtizâc ile karîn ve yed-i kudret ve kilik-i irâdetinden şuret-i beşeri hüsn-i zibâ ve şekl-i bî-hemtâ ile tezyîn ^{فتبارك الله احسن الخالقين}²

Ve şalavât-ı zâkiyye ve tahıyyât-ı vâfiyye ber-ân nebiyy-i pişvâ-yı [A2a] sultânü'l-enbiyâ, 'unvân-ı menşûrî *kâbe kavseyn ev ednâ*, Resûlü'l-mübîn ve Muḥammedü'l-Emîn ve dilîrân-ı meydân-ı nübüvvet ve mürşidân-ı dîn ü müşîrân-ı erîke-i risâlet, çâr-yâr-ı şadr-nişîn ve mübârizân-ı

¹ muhtelifetü't-tabâyi'-i A, D: muhtelifetü't-tabâ'-i B.

² *tebârekallâhu aḥsene'l-hâlikîn* B, D: *tebârekallâhu aḥsenü'l-hâlikîn* A.

"Yaratanların en güzeli olan Allah (cc) pek yüce oldu." Ayrıca "*aḥsenü'l-hâlikîn*" ibaresi Saffât Suresi 125. ayette geçmektedir.

Turkish Studies

râh-ı ḥaḳîḳat, aşḫâb¹ u evlâd-ı hidâyet-i mübîn ve ber-cümle-i Âl-i ‘Abâ selâmu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în.

Ve ḥalîfe-i zamân ve pâdşâh-ı şâhân-ı cihân² ve şehensâh-ı İrân u Turân, maṭla‘-ı envârında vârid³ انا جعلناك خليفة في الارض⁴ مجمع الافاضل والمخامد ورفعنا فوقك بعض سلطان⁵ zafer-maḳrûn ve şâhib-kırân-ı rub‘-ı meskûn es-sultân bin Sultân Süleymân Hân ibnü’s-sultân Selîm Hân⁶ [A2b] ḥalleda’llâhu te‘âlâ ‘ömrehu ve salṭanatı⁷ ilâ kıyâme’d-dühür⁸ ve ile’z-zamân ve şehzâdegân-ı⁹ sa‘âdet-nişân ve devâm-ı devlet ü kıyâm-ı salṭanatında çün çâr erkân¹⁰ الدهر والزمان غایت اطال الله بقاهم الى غایت¹¹.

Emmâ ba’dü, bu risâle-i câmi‘a ḥükemâ-i ma‘arif-mefâhîriden dörder kelâm-ı nâfi‘a ki çün dürr-i cevâhir her biri çâr ‘anâşır-ı bedî‘ü’l-âḫîr muḳâbelesinde vaz‘ olunmuşdur ki bunuñ zülâl-i neşâyîḫ ü nesîm-i fevâyiḫinde ğubâr-ı ḫâṭır-ı insânî ve ḥiddet-i fâṭır-ı nefsanî zâ‘il olur. İsm-i risâle Neşâyîḫü’l-Ebrâr ve râsim-i maḳâle-i mücedded ‘Abdü’l-kerîm bin Meḫmed va’llâhu’l-müveffîḳ ve’l-müste‘ân ‘aleyhi’t-tekilân.¹² [A3a]

Ḥükemâ-i Fârisden menḳüldür ki âşâyîş-i salṭanat ve ârâyîş-i devlet dörd nesne [C2a] ile mü‘eyyedür: Pâkîzegî-i dîn¹³ ve vüzerâ-yı emîn ve ‘adl ü dâd ve faẓl-ı şerî‘at-âbâd.¹⁴

Büzürc-mîhr-i Ḥakîm dir.¹⁵ Dörd nesneniñ ḫuşûli müyesser degüldür, illâ¹ dörd nesneniñ vuşûliyle muşavverdür: Cihân-bânî ve devâm-ı tâc-dârî olmaz,² illâ bi-‘adl ve zafer-i a’dâ ve def-i

¹ mübârîzân-ı râh-ı ḥaḳîḳat aşḫâb A: mübârîzân-ı ḥaḳîḳat aşḫâb B.

² pâd-şâh-ı şâhân-ı cihân A: pâd-şâh-ı şâh-ı cihân B: pâd-şâh-ı cihân D.

³ innâ ca’alnâke ḫalîfeten fi’l-arzî mecma‘e’l-efâzile ve’l-meḫâmid ve rafâ’nâ fevgaküm ba’züküm fevka ba’ḍin sultân: “Biz seni övgüye layık olanların ve en faziletliğin kaynağı olarak yeryüzünde halife kıldık ve bazınızı, bazınız üstüne delil olarak yükselttik.”

⁴ innâ ca’alnâke ḫalîfeten fi’l-arzî: “Biz seni yeryüzünde halife yaptık” Kur’ân-ı Kerîm Sad Suresi 38/ 26.

⁵ Maṭla‘-ı envârında vârid ana ca’alnâke ḫalîfeten fi’l-arzî mecma‘u’l-efâzil ve’l-meḫâmid ve rafî’nâ bi’l’... fevk. Ba’z-ı sultân-ı selâtin-i: Bu cümle A nüshasında yoktur.

⁶ es-sultân bin Sultân Süleymân Hân ibnü’s-sultân Selîm Hân B, D: es-sultân bin sultân Sultân Murâd Hân ibn-i Sultân Selîm Hân ibn-i Sultân Süleymân Hân A.

⁷ ‘ömrehu ve salṭanatı A: devâm-ı salṭanatı B, D.

⁸ kıyâme’d-dühür A, D: kıyâme’d-dehr B.

⁹ şehzâdegân-ı B, D: şehzâde-i A.

¹⁰ çün çâr erkân B, D: A nüshasında yoktur.

¹¹ eṭâla’llâhu beḳâ’uhüm ilâ ğâyete’d-dehr ve’z-zamân: “Allah onun bekâsını (kalıcılığını) dünyanın ve zamanın sonuna kadar uzatsın.”

¹² Emmâ ba’dü bu risâle-i câmi‘a ḥükemâ-i ma‘arif-mefâhîriden dörder kelâm-ı nâfi‘a ki çün dürr-i cevâhir her biri çâr ‘anâşır-ı bedî‘ü’l-âḫîr muḳâbelesinde vaz‘ olunmuşdur ki bunuñ zülâl-i neşâyîḫ ü nesîm-i fevâyiḫinde ğubâr-ı ḫâṭır-ı insânî ve ḥiddet-i fâṭır-ı nefsanî zâ‘il olur. İsm-i risâle Neşâyîḫü’l-Ebrâr ve râsim-i maḳâle-i mücedded ‘Abdü’l-kerîm bin Meḫmed va’llâhu’l-müveffîḳ ve’l-müste‘ân ‘aleyhi’t-tekilân D.

Emmâ ba’dü bu fakîr ü ḫakîr bu risâle-i mu‘tebereyi kütüb-i ḥükemâdan lisân-ı Fârisden iḫrâc eyledüm ki her biri çâr ‘anâşır-ı bedî‘ü’l-mü‘eşşir muḳâbelesinde vaz‘ olunmuşdur ki bunuñ zülâl-i neşâyîḫ ü nesîm-i fevâyiḫinden ‘ibâr-ı ḫâṭır-ı insânî ve ḥiddet-i fâṭır-ı nefsanî zâ‘il olur. İsm-i risâle Neşâyîḫü’l-Ebrâr. Vallâhu’l-müveffîḳ ve’l-müste‘ân ve ‘aleyhi’t-tekilân A.

Emmâ ba’dü bu risâle-i câmi‘a ḥükemâ-i ma‘arif-mefâhîriden dörder kelâm-ı nâfi‘a ki çün dürr-i cevâhir her biri çâr ‘anâşır-ı bedî‘ü’l-âḫîr muḳâbelesinde vaz‘ olunmuşdur ki bunuñ zülâl-i neşâyîḫ ü nesîm-i fevâyiḫinde ğubâr-ı ḫâṭır-ı insânî ve ḥiddet-i fâṭır-ı nefsanî zâ‘il olur. Ehemmi risâle Neşâyîḫü’l-Ebrâr’dur. İsm-i te‘âlâ mücedded ‘Abdü’l-kerîm bin Meḫmed va’llâhu’l-müveffîḳ ve’l-müste‘ân ‘aleyhi’t-tekilân. B.

El-ḫamdülilâhi Rabbi’l-‘âlemin ve’s-şalât ü ve’s-selâmü ‘alâ ḫayre ḫalkihim Muḫammed ve âlihi ecma‘în. Bu risâle-i câmi‘a ma‘arif-mefâhîriden dörder kelâm-ı nâfi‘a ki çün dürr-i cevâhir her biri ‘anâşır-ı bedî‘ü’l-mü‘eşşir muḳâbelesinde vaz‘ olunmuş ki bunuñ zülâl-i neşâyîḫ ve nesîm-i fevâyiḫden ğubâr-ı ḫâṭır-ı insânî vaḫdet-i fâṭır-ı nefsanî zâ‘il olur. İsm-i risâle-i Neşâyîḫü’l-Ebrâr ve râsim-i kâsim maḳâle-i mücedded ve ‘Abdü’l-kerîm ibn-i Meḫmed vallâhu’l-müveffîḳ ve’l-müste‘ân ve ‘aleyhi’t-tekilân. C.

¹³ Pâkîzegî-i dîn A, D: Pâkîze-i ḫâk-i dîn B :Pâkîze-i dîn C.

¹⁴ şerî‘at-âbâd A,B, D: C nüshasında yoktur.

¹⁵ dir A: eydür B, C, D.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

belâ müyesser degül, illâ meşveret-i³ şâhib-i ‘aql [A3b] ve nâs ile ülfet ve taḥşîl-i maḥabbet⁴ olmaz, illâ bi-aḥlâk-ı ḥamîde ve tevâzu‘-ı pesendîde ve ḥuşul-i maḫşûd ve vuşul-i maṭlûb müyesser degül,⁵ illâ bi-şabr-ı Eyyüb.

[B2a] Feylesofân-ı Yunân dirler ki,⁶ dört nesneden dört nesne lâzım olur: Pâdişâhdan luṭf u siyâset ve vezîrden emânet ve ‘askerden mutâba‘at ve ra‘iyyetden itâ‘at.

Boḫraṭ Ḥakîm dir ki,⁷ dört nesneye dört nesne mühimdür: Şâh-ı dânyâ ve⁸ pâdişâh-ı şâhib-zeḫâyâ vezîr-i ḥayr-ḥvâh ve müşîr-i devlet-penâh⁹ ve merd-i tehemten¹⁰ ve dilîr-leşker-şikene silâh u cevşen ve esb-i tâziye¹¹ mehmûz [A4a] ve [C2b] tâziyâne vü tîğ-i âbdâr u şemşîr-i nâmdâra merd-i şemşîr-zen.¹²

Melik Eşref rahmetu’llâhi ‘aleyh buyururlar:¹³ Her¹⁴ merd-i şâhib-imtiyâza dört nesneden ihtirâz gerekdür: Nâ-ehle tefvîz-i ḥıdmet ve nâ-sezâyâ meyl ü maḥabbet ve ehl-i fesâd ile ülfet ve umûr-ı meşâliḥde ‘acele.¹⁵

Şeyḫ Şakîk-ı Belhî rahmetu’llâhi ‘aleyh dir ki,¹⁶ dört nesne maḫbûl-i ‘âlem ve memdûh-ı benî Âdem’dür: ‘Aql ve ‘adl ve ḥayâ ve şabr.¹⁷

Me‘mûn Ḥalîfe dir:¹⁸ Dört nesne âfet-i devlet ve mühlik-i ni‘metdür: Ğaflet-i emîr ve ḥıyânet-i vezîr ve ḥased-i akrân ve küstâḫî-i faḫîrân.¹⁹

Ḳâdî-i Ḥarameyn rahmetu’llâhi ‘aleyh dir ki,²⁰ dört nesne maḫall-i ḥaṭar u mevzi‘-i ḥazerdür:²¹ [D2a] Ḥıdmet-i sulṭân²² ve ülfet-i bedân ve şoḫbet-i zenân ve meşveret-i²³ nâdân.

Ḥakîm Aristo dir ki,²⁴ aşl-ı devlet²⁵ dört nesne ile mürettebdür:²⁶ ‘İnâyet-i Bârî ‘azze ismuhu²⁷ ve muvâfaḫat-ı te‘şîrât-ı²⁸ âsmânî ve evḫât-ı sa‘îde ve aḫlâk-ı ḥamîde.

¹ dört nesnenin ḥuşulî müyesser degüldür, illâ A, C, D : B nüshasında yoktur.

² olmaz A, B, D: C nüshasında yoktur.

³ meşveret-i A, B, D: mensûre-i C.

⁴ ülfet ve taḥşîl-i muḥabbet B, C, D: ülfet A.

⁵ ḥuşul-i maḫşûd ve vuşul-i maṭlûb müyesser degül B, C, D: ḥuşul-i maḫşûd olmaz A.

⁶ dirler ki A, C, D: eydür B.

⁷ dir ki A, C,: eydür B, D.

⁸ Şâh-ı dânyâ ve A, C: B, D nüshalarında yoktur.

⁹ ve müşîr-i devlet-penâh B, C, D: A nüshasında yoktur.

¹⁰ merd-i tehemten A, C, D: merd-i hüner B.

¹¹ esb-i tâziye B, C, D : esb A.

¹² şemşîr-zen A, B, D: tîğ-zen C.

¹³ rahmetu’llâhi ‘aleyh buyururlar A: dir B, D : C nüshasında yoktur.

¹⁴ her B, C, D : A nüshasında yoktur.

¹⁵ ve umûr-ı meşâliḥde ‘acele A, B, D: C nüshasında yoktur.

¹⁶ rahmetu’llâhi ‘aleyh dir ki A, D: rahmetu’llâhi ‘aleyh eydür ki C: eydür B.

¹⁷ şabr A, C, D: ḥayr B.

¹⁸ dir D: eydür B, C: A nüshasında yoktur.

¹⁹ güstâḫî-i faḫîrân A, D: güstâḫî-i faḫîr B, C.

²⁰ Ḳâdî-i Ḥarameyn rahmetu’llâhi ‘aleyh dir ki A: Ḳâdî Ca’fer eydür B: Ḳâdî-i Ḥarameyn dir ki C: Ḳâdî-i Ḥarameyn eydür D.

²¹ maḫall-i ḥaṭar u mevzi‘-i ḥazerdür C, D: maḫall-i ḥaṭar u mevzi‘-i ḥazerdür B: maḫall-i ḥaṭardur A.

²² ḥıdmet-i sulṭân B, C, D: ḫurb-ı sulṭân A.

²³ meşveret-i A, B, D: ‘işret C.

²⁴ dir ki A, C, D: eydür B.

²⁵ aşl-ı devlet A, B, C: ehl-i devlet D.

²⁶ nesne ile mürettebdür A, D: olur ve anîla mürettebdür B: nesnedür C.

²⁷ ‘inâyet-i Bârî ‘azze ismuhu B, C, D: ‘inâyet-i Bârî A.

²⁸ te‘şîrât-ı A, B, D: te‘şîr C.

Turkish Studies

Hakīm Dānā dir:¹ Dört nesne rüşen günde görüldükden ‘alâmetdür: Cāhillik ve kāhillik ve nākeslik ve bî-keslik.²

[C3a] Loqmān³ Hakīm dir:⁴ Şerā’iṭ-i salṭanat ve levāzım-ı ra’iyyet dört nesneden mürekkebdür: Pādişāhdan şefkat ü himāyet, vezīrden emānet ve sipāhdan [A4b] diyānet ve ra’iyyetden itā‘at.⁵

Hakīm Dānā dir ki, huşul-i ‘āfiyyet ve vuşul-i kanā‘at dört nesneden müyesserdür: Rızā-i Haqq ve bî-niyāzı-i halk ve nevāziş-i merdümān ve kat‘-ı tevaqqi‘-i sūd u ziyān.

Hakīm Dānā dir ki, dört nesneden dil-i ğam-gīn şād ve hātır-ı melāmet-nişin āzād olur: Nazar-ı sultān ve āvāz-ı hoş-elhān ve du‘ā-i ‘ālimān ve şenā-i merdümān.

Feylesofān-ı Yunān dirler ki,⁶ merd-i kāmil ü fāzıl⁷ dört kimesneniñ muvāşalatından mağrūr ve muşāhabetinden mesrūr [A5a] olmaz: Zāhid-i bî-‘ilm ve devlet-i bî-‘ilm ve nevāziş-i zenān ve sitāyiş-i ūmī‘ān.

Hakīm Dānā dir ki, her kimesneye dört nesneden⁸ dört nesne hāşıl olur: Şabrdan murād ve perhizkārılıktan şālāh-ı sa‘ādet-nişān ve kanā‘atden tüvāngerī ve sa‘y-ı cemīlden huşūr-ı bî-pāyān.

Şāh-ı Yunānı⁹ [C3b] İskender-i Rūmī’den naql olunur:¹⁰ Dört nesne bî-iştibāh tāt u taht¹¹ ve mülk-i salṭanatu tebāh eyler: Ta‘n u zemm-i merdümān ve şöhet-i nādān¹² ve meşveret-i zenān ve dostı-i bedān ve rızā-yı fesād-ı [A5b] zālīmān.

İmām Ca‘fer-i Şādık hazretleri buyururlar:¹³ Dört haşlet-i¹⁴ nāfi‘a, dört fi‘l-i şeni‘aya¹⁵ māni‘ olur: Perhizkārılığ¹⁶ harāma ve zekā yaramaz ef‘āle ve sehāvet zillilete ve emānet kıllilete.

Loqman Hakīm¹⁷ eydür: Dört nesne eblehlikden ‘alâmet ve aḥmaqlıktan işāretdür: Muşāhabet-i cāhilān¹⁸ ve meşveret-i zenān ve dostı-i bedān ve naşihat-i fuzūlān.¹⁹

Daḥi buyururlar ki²⁰ dört nesne, sebab-i melāmet-i dünyā ve mūcib-i ‘uqūbet-i āhiretdür:²¹ Tama‘kāri ve nādānī ve merdüm-āzārī ve baḥilī.

Daḥi buyururlar ki,¹ dört nesne cehāletden nişāne ve ḥamākatden baḥānedür: Ülfet-i māl² ve gaflet-i aḥvāl-i rüzgār ve meşveret-i zenān ve muḥālefet-i naşihat-ı dostān.

¹ dir A, D: eydür B, C.

² Bu cümle A nüshasında yoktur.

³ Loqmān A, B, C: Hazret-i Loqmān D.

⁴ dir A, D: eydür ki B, C.

⁵ ve sipāhdan diyānet ve ra’iyyetden itā‘at A: ve re‘āyādan itā‘at B, D: C nüshasında yoktur.

⁶ Feylesofān-ı Yunān dirler ki A, D: Feylesofān-ı Yunān eydür B: Feylesofān-ı Kālimi C.

⁷ merd-i kāmil ü fāzıl A: Dānā vü fāzıl B: Her dānā C: Her dānā vü fāzıl D.

⁸ her kimesneye dört nesneden B, C: her kimseye dört nesneden D: A nüshasında yoktur.

⁹ Şāh-ı Yunānī B, C, D: Şāh-ı Yunānī raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰ olunur B, C, D: ider ki A.

¹¹ tāt u taht A, C, D: tāt u devlet B.

¹² şöhet-i nādān A, B, D: şöhet-i İmān C.

¹³ İmām Ca‘fer-i Şādık hazretleri buyururlar A: Ca‘fer-i Şādık’dan raḥıyallāhu ‘anhu menküldür ki B: Ca‘fer-i Şādık raḥıyallāhu ‘anhudan naql olunur ki C: Hazret-i Ca‘fer-i Şādık’dan raḥıyallāhu ‘anhudan naql olunur D.

¹⁴ haşlet-i B, C, D: nesne A.

¹⁵ haşlet-i nāfi‘a, dört fi‘l-i şeni‘aya A, B, D: şeni‘a C.

¹⁶ Perhiz-kārılığ B, C, D: Perhiz A.

¹⁷ Loqman Hakīm eydür B, C: Loqman Hakīm raḥimehu’llāhu ‘aleyh dir D.

¹⁸ cāhilān B: eblehān C, D.

¹⁹ Bu nasihat A nüshasında yoktur.

²⁰ buyururlar ki A: menküldür ki B, C, D.

²¹ āhiretdür A, B, D: ‘uqbādür C.

Turkish Studies

Büzürc-mihr-i Hâkîm dir ki dört nesne [A6a] ‘unvân-ı ‘izzet ve bürhân-ı sa‘âdetdür: Rızâ-i Hâkğ ve hoşnûdî-i halk ve [C4a] nîk haşlet ve emânete istikâmet.³

‘Ömer bin Hattâb rağıya’llâhu ‘anhu buyururlar ki⁴ dört nesne ile beğâ-i devlet ve ihdâ-i sa‘âdet müyesser degüldür. Ğaflet-i sulţân ve tedbîr-i nâdân ve mâl-i Ğarâm ve gerdiş-i eyyâm.

Emîr Şehîd eydür ki dört nesne insâna mühlikdür, aña ‘azîm tedârik gerekdür: Düşmen, âteş ve bîmârî ve bî-dâniş.⁵

Ebû ‘Ubeyd-i Zâhid raĥmetu’llâhi ‘aleyh dir ki⁶ dört nesne ile semere-i devlet ve netice-i siyâdet⁷ müyesser degüldür: Muĥâlefet-i şâhân ve muşâhabet-i bedân ve maĥabbet-i zenân ve dostân-ı kâdîm ü yârân-ı müstaĥîme cevr-i bî-pâyân.

Ca‘fer-i Şâdık rağıya’llâhu ‘anhu⁸ [A6b] buyururlar ki⁹ her dâne vü ‘âkîl¹⁰ dört nesneye dört nesne ile kâdir olur: ‘Ağl ile rif‘ate ve taĥvâ ile sa‘âdete ve şükr ile ni‘mete ve ĥıdmetle himmete.¹¹

Hükemâ-i Hind’den menĥüldür ki¹² [D2b] insân-ı kâmil dört eyü ĥaşletden dört vech ile râĥata vâşıl olur: Seĥâvetden [C4b] riyâsete ve şükrden rif‘ate ve ĥüsn-i ĥulğdan ‘âfiyete ve sükûndan râĥata.¹³

Hükemâ-i Çîn’den mervîdür ki¹⁴ dört fi‘l-i [B2b] zelîlden dört ĥavâş¹⁵ zâ‘il olur: Minnetsizlikden ni‘met ve ĥissetden¹⁶ ĥuvvet ve kâhillikden rif‘at ve küstâĥlığdan ĥürmet.

Hükemâ-i Bâğdâd’dan menĥüldür ki dört nesne merd-i tuvânâ ĥaddin lâm eyler ve cânın bî-ârâm eyler: Keşret-i a‘dâ ve zen-i bed-liĥâ ve deyn-i bî-şümâr ve ‘ıyâl-i bisyar.

İmâm-ı Enşârî raĥmetu’llâhi ‘aleyh¹⁷ [A7a] dir ki, dört nesneyi her merd-i kâmil bilür ki¹⁸ ğitdikden soñra ğirü döndürmek kâbil degüldür: Söylenen söz ve atılmış oĥ ve ĥazâ vü ĥader ve ‘ömr-i bî-bedel.

Daĥi buyururlar:¹⁹ Dört nesne delâlet-i ‘izzet ve ‘âlâmet-i devlet degüldür: Nâ-ehle tefvîz-i ĥıdmet²⁰ ve oğlan uşağla muşâhabet ve ĥaşd-ı zarar-ı aĥmağdan emîn olmağ ve zenândan vefâ ummağ.

Daĥi menĥüldür ki,²¹ dört nesneniñ ifrâtı, mücib-i helâkdür: Keşret-i mücâma‘at, vefret-i mu‘âşeret ve şayd-ı bî-ĥadd [C5a] ve müdâvemmet-i ĥumâr u nerd.

¹ Daĥi buyururlar ki A: ve daĥi menĥüldür ki B, C, D.

² Ülfet-i mâl A, B, C: telef-i mâl D.

³ emânete istikâmet B, C, D: emânet ü diyânet A.

⁴ buyururlar ki A: rađıyallâhu ‘anhudan menĥüldür B, C, D.

⁵ Bu nasihat A, B ve D nüshalarında yoktur.

⁶ raĥmetu’llâhu ‘aleyh A, D: rağıya’llâhu ‘anhu C: B nüshasında yoktur.

⁷ siyâdet A, C: sîret B.

⁸ Ca‘fer-i Şâdık rağıyallâhu ‘anhu C: Ca‘fer-i Şâdık A, B: Ğazret-i Ca‘fer-i Şâdık’dan rağıyallâhu ‘anhu D.

⁹ buyururlar ki A: nağl olunur B, C, D.

¹⁰ her dâne vü ‘âkîl B, C, D: merd-i dâne A.

¹¹ himmete B, C, D: devlete A.

¹² nağl olunur A, B: menĥüldür ki C.

¹³ râĥata B, C: selâmete D: Bu nasihat A nüshasında yoktur.

¹⁴ mervîdür ki A, B, C: nağl olunur ki D.

¹⁵ ĥavâş A, B, D: ĥaşş C.

¹⁶ ĥissetden A, B, D: ĥased C.

¹⁷ raĥmetu’llâhi ‘aleyh A, C, D: B nüshasında yoktur.

¹⁸ her kâmil bilür ki A, B: C nüshasında yoktur.

¹⁹ buyururlar A: nağl olunur B, D: nağl olunur ki C.

²⁰ tefvîz-i ĥıdmet A, C: sipâriş-i ĥıdmet B, D.

²¹ menĥüldür ki A: nağl olunur B, C, D.

Turkish Studies

Ebū Bekr-i Müfessir dir ki, icmāl-i tefsīr dört [A7b] nesneyi müş'irdür: Edā-i farz ve sünen-i Peygamber şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem² ve rızā-yı māder ü peder ve bendegān-ı Hudāya nīk nazar, vesvese-i şeytān-ı la'inden hāzer.

Hükemā-i Yunān'dan naıldür ki³ dört nesne sebep-i büzürgvārī ve mūcib-i kāmkarīdür: Muşāhabet-i 'ālimān ve muşāveret-i dostān ve perhīz-i şöhet-i nādān ve nā-şenīden-i şöhet-i zenān.⁴

Hakīm Sokrat dir ki āşār-ı devlet ve envār-ı sa'adet dört nesneden işaretdür: Taşşil-i dostān ve ta'mīr-i dil-i miskīnān ve 'afv-ı günāhkārān ve ğurebā vü fuķarāya luft [A8a] u ihsān.

Hükemā-i Yunān dirler ki⁵ her merd-i dānāya dört kimse ile⁶ mūdārā lāzımdur: Biri sultān-ı sitemkārā ve üstād-ı pūr-hünere ve merd-i bīmārā ve yār-i nigū-kārā.⁷

Şāh İskender-i Zū'l-ķarneyn⁸ rahmetu'llāhi 'aleyh⁹ dir ki, dört nesneden kıyām-ı saltanat ve devām-ı devlet mürettebdür: Emānet ve tevāzu' ve sūkūn ve 'iffet.¹⁰

Dağı buyururlar¹¹ revnaķ-ı tādārī ve ziyet-i şehriyārī dört nesneden müyesserdür: [5b] İdrāk-i pāk ve kelām-ı rāst ve şāfi niyyet¹² ve ra'ıyyete ri'āyet.

Ebū Zer-i Zāhid rahmetu'llāhi 'aleyh¹³ dir ki, dört nesne [A8b] delil-i selāmet ve müşir-i istirāhatdur: Müşāvere-i dostān ve mūdārā-i düşmenān ve teskīn-i hiddet ve hevā vü hevesden ferāğat.

Emīrū'l-mū'minīn 'Alī rađıya'llāhu 'anhu¹⁴ kerrema'llāhu vechehu buyurur ki, her merd-i müslim dört nesnenüñ terkiyle mekrühāt-ı dünyeviyyeden ve maĥzūrāt-ı uhreviyyeden sālīm olur: Ta'accül ve tekebbür ve hiddet ve ihmāl-i hizmet.¹⁵

Büzürgan-ı dīn dirler:¹⁶ Dört nesne devlete nāfi' ve zillite dāfi'dür:¹⁷ Perhīz-i a'dā ve taşşil-i yār-ı bī-riyā ve her emrde şāhib-i zekāyla meşveret ve maĥall-i ğazabdan şabr u ĥamiyyet.

Seyyid Baţţāl mübāriz rahmetu'llāhi 'aleyh dir:¹⁸ Dört ef'āl-i nā-fercāmīñ ser-encāmından dört dürlü ef'āl-i bed-nāmī¹⁹ ĥāşıl olur: 'İnāddan¹ rüsveyī, ĥışmdan peşimānī ve kibr ü kīnden düşmenī ve kāhillikden ĥvōrī.

¹ vefret-i A, B, D: kuvvet C.

² şallallāhu 'aleyhi vesellem A: B, C, D nüshalarında yoktur.

³ 'dan naıldür ki A: dirler B: eydür ki C: dirler ki D.

⁴ perhīz-i şöhet-i nādān ve nā-şenīden-i şöhet-i zenān A: mükāleme-i büzürgan ve mūmāni'a-i zulm-i zālīmān B, C, D.

⁵ dirler ki A, D: eydür B, C.

⁶ her merd-i dānāya dört kimse ile A, B: dört kimseye C.

⁷ Biri sultān-ı sitem-kārā ve üstād-ı pūr-hünere ve merd-i bīmārā ve yār-i nigū-kārā A: Bir sultān-ı sitem-gīr şānī müşir-i pūr-hünere şālīş şāşş-ı bīmār rabī' yad-ı nigū-gār B, D: Biri sultān-ı sitem-gīr ikinci üstād-ı hünerver üçüncü bīmār dördüncü bār-ı nīk-kār C.

⁸ Şāh İskender-i Zū'l-ķarneyn D: Şāh Zū'l-ķarneyn A, B, C.

⁹ rahmetu'llāhi 'aleyh A, D: B, C nüshalarında yoktur.

¹⁰ Emānet ve tevāzu' ve sūkūn ve 'iffet B, D: Evvel emānet ü şehāvet ve tevāzu' u sūkūn ve 'iffet ü pār-sāyī A: Emānet ve şehāvet ve tevāzu' u sūkūn C.

¹¹ Dağı buyururlar A: ve dağı menķüldür B, C, D.

¹² şāfi niyyet B, C, D: şāfi-dil A.

¹³ rahmetu'llāhi 'aleyh A, D: B, C nüshalarında yoktur.

¹⁴ rađıya'llāhu 'anhu D: Diĝer nüshalarda yoktur.

¹⁵ Bu nasihat A nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁶ Büzürgan-ı dīn dirler A: Büzürgan dīn dirler B: Ulular eydürler ki C: Büzürgan dirler ki D.

¹⁷ devlete nāfi' ve zillite dāfi'dür B, C, D: zillite dāfi' ve devlete nāfi'dür A.

¹⁸ Seyyid Baţţāl mübāriz rahmetu'llāhi 'aleyh dir A: Baţţāl mübāriz eydür ki B, C: Baţţāl mübāriz dir D.

¹⁹ Dört ef'āl-i nā-fercāmīñ serencāmından dört dürlü ef'āl-i bed-nāmī B, D: Dört nesneden bed-nāmī A: Dört ef'āl-i nā-fercāmīñ serencāmından dört dürlü aĥvāl-i bed-nāmī C.

Turkish Studies

İbrâhim Edhem rahmetu'llâhi 'aleyh buyurur ki,² dört nesneden [A9a] dört nesne hâşıl³ olur: 'Arz-ı ihtiyâcdan h'vorî ve [C6a] bî-te'emmülden peşimânî ve hıffet-i 'aqlıdan bed-nâmî ve mu'kâbele-i⁴ sul'tândan helâkî.⁵

Hakîm Loqmân rahmetu'llâhi 'aleyh buyurur:⁶ Dört nesne [D3a] delîl-i râhat ve mücib-i selâmetdür. Mutâba'at-ı tedbîr-i 'âlim-i ebrâr ve muhâfazat-i râz u esrâr ve perhîz-i kibr ü kîn ve taşşîl-i kesb-i helâl ü şalâh-ı dîn.⁷

Hasan-ı Başrî rahmetu'llâhi 'aleyh buyururlar ki⁸ dört nesnenin 'âkıbeti dünyâ ve âhiretde nedâmetdür: Hased ve 'ucb ve hışm ve buhl.⁹

Daği menkûldür ki¹⁰ dört nesnenin vücûdı temkîn-i esâs-ı¹¹ 'izzet ve tezyîn-i libâs-ı devletdür: [A9b] Pâk aşl ve şâfi dil ve şalâh-ı fi'l ve rây-ı şâhib-i 'aql.

Daği buyururlar:¹² Kemâl-i 'âfiyet ve tamâm-ı râhat dört nesneden mürettebdür: Şihât ve ni'met ve ferâğ-ı hâtır ve emn-i vağan.¹³

Daği buyururlar: Şar'ı yârî ve resm-i vefâ-dârî dört nesnedür: Râst söylemek ve râst işlemek ve mâl bezl eylemek ve döst için ser fedâ kılmak.¹⁴

Daği menkûldür ki,¹⁵ dört nesne evşâf-ı ehl-i kerem ve ef'âl-i aşhâb-ı himemdür: Nîk haşlet ve şabr u hamiyet ve 'ahde vefâ ve erbâb-ı hâcâta lu'f u sehâ.

Daği buyururlar:¹⁶ Dört nesne sebep-i taşşîl-i devlet ve mücib-i tekmîl-i sa'âdetdür: Muşâhabet-i [C6b] büzürgân ve müşâvere-i zîrekân ve tettebbu'ı ahvâl-i döstân ve tefekkür-i tevârîh-i şâhân-ı cihân.¹⁷

Daği buyurur ki, dört nesne eblehlikden [A10a] 'alâmet ve ahmaqlıktan işâretdür: Bahîlî ve tama'kârî ve 'ayb-cüyî ve bed-hüyî ve daği buyurur ki, dört dürlü kadîdîñ ekl ü şürb-i tabî'atın [B3a] 'itidâline ba'is]dür. Âb-ı kadîd ve nân-ı kadîd ve şîr-i kadîd ve guş-i kadîd.¹⁸

Daği menkûldür ki, 'Ömer bin 'Abdü'l-'azîz, Hasan-ı Başrî hazretlerine rahmetu'llâhi 'aleyh¹⁹ nâme gönderüp kendünün umûr-ı²⁰ sal'tanatı bābında def'e-i a'dā¹ için naşihât taleb² eyledi.

¹ 'ināddan A, C, D: 'ārdan B.

² rahmetu'llâhi 'aleyh buyurur ki C, D: rahmetu'llâhi 'aleyh dir A: rahimehu'llâh buyurur B.

³ hâşıl A: zâhir B, C, D.

⁴ mu'kâbele-i A: mu'āmele-i B.

⁵ peşimânî ve hıffet-i 'aqlıdan bed-nâmî ve mu'kâbele-i sul'tândan helâkî A,B, D: fikirsizlikden pişmânlık ve dîvânelikdan bed-nâmîlik ve sul'tân ile mu'kâbele itmekden helâkîlik C.

⁶ Hekîm Loqmân rahmetu'llâh-ı 'aleyh buyurur D: Loqmân Hekîm dir A: Hekîm Loqmân rahimehu'llâh buyurur B: Loqmân Hekîm eydür ki C.

⁷ Mutâba'at-ı tedbîr-i 'âlim-i ebrâr ve muhâfazat-i râz u esrâr ve perhîz-i kibr ü kîn ve taşşîl-i kesb-i helâl ü şalâh-ı dîn A, B, D: 'Ulemâ tedbîrine tâbi' ve râz şaklamak ve kibr ü kinden şakınmak ve şalâh-ı dîn taşşîl eylemek C.

⁸ buyururlar ki A: buyurur B: buyurur ki C, D.

⁹ Bu nasihat C nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁰ menkûldür ki A: buyurur B: buyurur ki C, D.

¹¹ temkîn-i esâs-ı A, C: temkîn-i ârâyiş-i B.

¹² buyururlar A: buyurur kim B: buyurur ki C: buyurur D.

¹³ emn-i vağan A: emn-i memleket B, C, D.

¹⁴ Râst söylemek ve râst işlemek ve mâl bezl eylemek ve döst için ser fedâ kılmak C: Râst güftâr ve râst girdâr ve bezl-i mâl ve ğidâ-yı ser ü i'kbâl A, B, D.

¹⁵ menkûldür ki A: buyurur B, D: buyurur ki C.

¹⁶ buyururlar A: buyurur B: buyurur ki C, D.

¹⁷ Bu nasihat A nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁸ Bu nasihat A nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁹ rahmetu'llâhi 'aleyh C, D: A, B nüshalarında yoktur.

²⁰ umûr-ı A, C, D: ahvâl-i B.

Turkish Studies

Anlar cevâb virdiler ki, eger Hüdâ-yı tebâreke ve te‘âlâ³ sizünledür, havf kimden ve eger degül,⁴ fâ’ide kimden?

Daği menkûldür ki, meretebe-i kana‘ât ‘âlemden bî-niyâz olmak ve fâ’ide-i ‘uzlet cihândan⁵ ser-firâz olmakdur ve ihtirâz-ı kibr ü kîn⁶ izdiyâd-ı meveddetdür ve terk-i şöhret vuşul-i [A10b] sa‘âdetdür ve şabr-ı beliyyâf huşul-i murâdâtdur.

Daği menkûldür ki,⁷ Hişâm bin ‘Abdü’l-melik Ebü Hâzım-ı Mekkî’den rahmetu’llâhi ‘aleyh⁸ istifsâr eylediler ki, netîce-i salţanat⁹ ve mesâlih-i ra‘iyyet küllî maşlahatdur. Dünyâ ve âhiretde bunuñ su‘âlinden nice ħalâş müyesserdür? [C7a]

Cevâb virdiler ki, her aqçeniñ huşulî tarîķ-ı şer‘a muvâfîķ ve meşârifi emr-i Hâķķa muţâbîķ gerekdür.

Hişâm didi ki buña kim kâdirdür?¹⁰ Şeyh buyurdılar, her kimse ki âteş-i düzahdan girizân ve Na‘îm-i behişte cüyân ola, lâ-cerem ol şân-ı devlet-nişân tâlib-i rızâ-yı Hüdâ-yı Rahmân olur.¹¹

Daği menkûldür ki,¹² eĥibbâ-i şeyhden¹³ biri Hâzret-i Şeyhe şordı ki, ģmâ-yı ‘âlem neden¹⁴ ħâşıl olur?

Cevâb virdiler ki,¹⁵ dört nesne ile âdem aña vâşıl olur: Fermân-ı Hüdâyâ rızâ ve nâsdan kaţ‘-ı dest-i recâ ve ferâĝ-ı dil ve şafâ-yı ħâtır.

İttifâķ bir ģün şeyh, bir qaşşâb [D3b] dükânı önünden geçdi.¹⁶ Qaşşâb şeyhi görüp envâ‘-ı temelluķ¹⁷ ile dükânda olan eti aña terĝîb idüp alıñ diyü, ibrâm eyledi.

Şeyh,¹⁸ “Aqçem yoķdur” diyü, cevâb virdi.¹⁹

Qaşşâb [A11a] “Birkaç ģün mehliñ olsun” didi.

Şeyh didi ki²⁰ “Kişi âĥarın mihrinde²¹ olmaķdan kendü ârzü-yı nefsiñ iţlâķ itmek evlâdur” didi.

İbrâĥîm Edhem ĥâzretlerinden rahmetu’llâhi ‘aleyhe²² şordılar ki sizlere [C7b] ne oldu ki tâc u taĥt ve mülk-i Belĥi terk eyledüñüz?

¹ def‘-i a‘dâ A, B, D: vâķi‘ a‘dâ C.

² taleb A, B: ricâ C.

³ tebâreke ve te‘âlâ A: te‘âlâ celle ve ‘alâ B, C: te‘âlâ D.

⁴ kimden ve eger degül A, B: kimdür eger degıldür C.

⁵ ‘uzlet-i cihândan A, C, D: ‘izzet-i cihândan B.

⁶ kibr ü kîn A: kibr ü ĥasedden B, C, D.

⁷ menkûldür ki B, D: Naķl olunur C: A nüshasında yoktur.

⁸ rahmetu’llâhi ‘aleyh C, D: A, B nüshalarında yoktur.

⁹ netîce-i salţanat D: târiķ-i salţanat A, B: nedîm-i salţanat C.

¹⁰ kâdirdür A, B, D: kâdir olur C.

¹¹ Bu nasihat A nüshasında bulunmamaktadır.

¹² Daği menkûldür ki A, B, C: Naķl olunur ki C.

¹³ eĥibbâ-i şeyhden A, D: aşâ-yı şeyhden B: aĥbâb-ı şeyhden C.

¹⁴ ģmâ-yı ‘âlem neden B, C, D: ģmâ-yı ĥâtır neden A.

¹⁵ virdiler ki A: virüp didi ki B.

¹⁶ geçdi A, B, D: geçerken C.

¹⁷ temelluķ A, B, D: teĥallüf C.

¹⁸ Şeyh C, D: Hâzret-i şeyh buyurdılar ki A, B.

¹⁹ cevâb virdi A, B: cevâb eyledi C.

²⁰ didi ki A: buyurđı ki B, C, D.

²¹ âĥirin mihrinde A, C, D: anıñ mihrinden B.

²² rahmetu’llâhi ‘aleyhe C, D: A, B nüshalarında yoktur.

Turkish Studies

Cevâb virdiler ki, bir gün serîr-i salţanatda kendü aĥvâlüme nazâr idüp¹ gördüm ki, aĥîr menzil gür ve yâr-ı hem-nişîninden dür ve sefer ‘azîm ve zâd u zevâdeden mehcür ve ĥâkim ‘âdil ben su’âl ü cevâbdan ġâfil Terkden ġayrı çäre bulmadım.

Daĥî menġüldür ki,² İbrâhîm Edhem ĥâzretleri, ittifâġ bir gün bir dervîş gördi ki ‘uryân u faġr u fâkadan **[A11b]** giryân olup iñler.

Didiler ki ne iñlersin? Meger merâtib-i faġrı râyġân bulmuşsin.

Dervîş-i gürisne vü bürehne ta‘accüb idüp didi ki, dervîşlik ĥod maĥall-i muĥannet ü mevġi‘-i³ zecretdür. Ol şatun alınur mı?

Ĥâzret-i İbrâhîm Edhem buyurdılar ki belî ben taĥt-ı Belĥ’i virdüm. Ammâ henüz müft aldum, didi.

Menġüldür, İbrâhîm Edhem ĥâzretleri buyurur: Üç vaġtde her kimesne⁴ ĥâzır-dil⁵ ü şâfi-ĥâtır olmaya, anuñ üzerine ebvâb-ı sa‘âdet beste ve esbâb-ı rif‘at şikestedür: Biri vaġt-i namâz, şânî vaġt-i kıraât-ı Qur‘ân, şâliş zıkr-i Ĥudâ.

İbrâhîm Edhem ĥâzretleri⁶ buyurdılar ki bir gün şahrâ-yı beyâbânda⁷ bir taş gördüm. Üzerinde yazılmış ki اقلب و اقرء *iklibu ve ikrâ*⁸ ol sengi döndürdüm ve okudum yazılmış ki⁸ eger sen ‘amel itmeyesin, **[C8a]** lezzet-i ‘ilmi ġande bulursun? Ve eger âşâr-ı Ĥaġġı añlamayasın, zât-ı Ĥaġġı nice bilürsün?⁹

Daĥî menġüldür ki, bir kimesne İbrâhîm Edhem raĥmetu’llâhi ‘aleyh¹⁰ ĥuzûrına gelüp didi ki, müddet-i ‘ömr-i dırâzda bî-ĥadd ma‘şıyyet idüp kendü nefsüme¹¹ zulm-i ‘azîm¹² eyledüm. Ammâ dâmen-i şalâĥ henüz hevâ-yı şüm ve nefsi-i mezmûm elinden ĥalâş olmamışdur.¹³

İbrâhîm Edhem buyurdılar ki¹⁴ eger bu altı **[A12a]** ĥışâl-i pesendide ve aĥlâġ-ı ĥamîde ile ‘âmil olasın, min ba‘d ef‘âl-i ġabîĥa ve a‘mâl-i şenî‘adan ĥalâş bulup¹⁵ insân-ı kâmil ve merd-i ‘âġil olursun:

Evvel eger ma‘şıyyet işleyesin, münâsibdür ki rızġ-ı Ĥudâ’dan nesne ekl itmeyesin.¹⁶ Didi ki ya ġande ekl eyleyem? Ĥâzret-i Şeyĥ cevâb virdiler ki ġişi velî-i ni‘metine ‘âşî mi olur?¹⁷

Şânî eger ma‘şıyyet ġaşd idesinİ münâsib oldur ki¹⁸ mülk-i Ĥudâ’dan taşra gidesin.¹⁹ Didi ki yâ ġande varam?²⁰ Şeyĥ buyurdılar ki¹ revâ mıdur² anuñ mülkinde olasın ve aña **[A12b]** ‘âşî olasın?

¹ idüp A, B: eyleyüp C.

² Daĥî menġüldür ki İbrâhîm-i Edhem ĥâzretleri D: Daĥî buyurdılar ki A, B: naġl olunur İbrâhîm bin Edhem ĥâzretleri C.

³ mevġi‘-i A, C, D: mevzi‘-i B.

⁴ kimesne A, B: kim C.

⁵ ĥâzır-dil A, B, D: ĥâtır-ı dil C.

⁶ ĥâzretleri A, B, C: raĥmetu’llâhi ‘aleyh D.

⁷ şahrâ-yı beyâbânda A, B, D: şahrâda C.

⁸ yazılmış ki A, C, D: eyitmiş ki B.

⁹ âşâr-ı Ĥaġġı añlamayasın zât-ı Ĥaġġı niçe bilürsün B, C, D: Ĥaġġı bilmeyesin Ĥaġġıġat aşılınca A.

¹⁰ raĥmetu’llâhi ‘aleyh D: Diġer nüshalarda yoktur.

¹¹ kendü nefsüme B, C: kendüme A.

¹² zulm-ı ‘azîm B, C, D: ‘azîm zulm A.

¹³ olmamışdur A, B, D: bulmamışdur C.

¹⁴ İbrâhîm Edhem buyurdılar ki A: Ĥâzret-i Şeyĥ buyurdu ki B, C, D.

¹⁵ bulup A, C, D: bulursın B.

¹⁶ itmeyesin A, B: eylemeyesin C, D.

¹⁷ ġişi velî-i ni‘metine ‘âşî mi olur A: velî-i ni‘metine ġişi ‘âşî olur mı B, C, D.

¹⁸ münâsib oldur ki A, B: münâsibdür ki C, D.

¹⁹ gidesin B, C: gelesin A, D.

²⁰ didi ki yâ ġande varam A, B, D: eyitdi ki yâ ġande gideyim C.

Turkish Studies

Sâliş eger fı'l-i şeni'aya mübâşeret idesin, münâsibdür ki nazâr-ı Hudâ'dan mestür olasın. [B3b] Didi ki³ ol mümkün midür?⁴ Hazret-i Şeyh⁵ buyurdılar ki, [C8b] pes revâ mıdur ol pâdişâh-ı 'azîmü's-şân huzûrunda olasın,⁶ ahvâl-i kabîha ve ef'al-i şeni'aya mübâşeret idesin?⁷

Râbi' çün melekü'l-mevt kabz-ı rûh için gele, pes ol maħalde lâzım ki⁸ istiğfâr ve tevbe için [D4a] andan mühlet alasın. Didi ki⁹ ol emr-i Haħdan tecävüz eylemez. Ber-mefhûm-ı sa'âdet-nümün-ı¹⁰ اذا جاء اجلهم لا يستأخرون ساعت ولا يستقدمون¹⁰ [A13a] Hazret-i Şeyh buyurdılar ki,¹¹ ol vaħt-i hevli hemân bu maħall bil.

Ĥâmis çün Münker ü Nekîr gelüp saña su'âl eyleyeler, anları def' idesin.¹² Didi ki aña kim kâdirdür ve kimiñ güci yeter? Hazret-i Şeyh buyurdılar ki,¹³ pes senüñ hâlün bed-terden bed-terdür.

Sâdis rûz-ı kıyâmet ve yevm-i nedâmetde çün günehkârân u 'âşiyân dūzaħa buyrula ceħd eyle ki¹⁴ varmayasın. Ol şahş didi ki, ey mürşid-i kâmil! Aña kim kâdir olur?¹⁵ Çün ol merd-i kâbil şeyh-i şâhib-fününden bu kelâm-ı dürr-i meknûni istimâc eyledi, [A13b] anıñ nefis-i mübâregi te'sîr idüp¹⁶ derhâl ef'al-i mâziyye ve efkâr-ı âtiyyesine istiğfâr eyledi.

Büzürc-mihr-i Ĥakîm, kendü üstâdından istifsâr eyledi: Hudâ-yı Te'âlâ celle ve 'alâdan ne recâ olunmak evlâdur ki¹⁷ anuñ vâsiyasıyla [C9a] sürür-ı dünyâ ve huzûr-ı 'uqbâ hâşıl ola?

Ĥakîm cevâb virüp didi ki, şıħhat-i beden ve emn-i vaħan ve ġimâ-yı ĥâtır ki hiç bâb-ı Ĥaħħ'dan ġayra mâ'il ü sâ'il olmaya.

Tekrâr istifsâr¹⁸ eyledi ki, kişi kendü mühimmâtını kime işmarlamak gerek?¹⁹

Hakîm cevâb virüp didi ki ol döst-ı hûb-liķaya ki anıñ yolna cân u baş fedâ olma.²⁰ Tekrâr istifsâr eyledi ki insân haħķında ķanġı 'amel efďaldür?

Hakîm cevâb virüp didi ki cüvânide taħşîl-i 'ilm ve eyyâm-ı pîride 'amel-i şâlih u ĥilm ve cümle evķâtdede tezekkür-i nâm-ı Hudâ ve tefekkür-i 'ömr-i bî-beķâ ve nefâyis-i dünyâ-yı dün ve arâyiş-i dehr-i zü-fününden²¹ ibâdur.

¹ buyurdılar ki A, C: cevâb virüp didi ki B, D.

² revâ mıdur A, C: revâ olur mı B, D.

³ didi ki A, B, D: eyitdi ki C.

⁴ mümkün midür A: ġayr-ı mümkündür B, D.

⁵ Hazret-i Şeyh A, D: Şeyh B, C.

⁶ huzûrunda olasın A, C: huzûrundasın B, D.

⁷ idesin A, B, D: eyleye C.

⁸ lâzım ki B, C, D: lâzımdur A.

⁹ didi ki A, B, D: eyitdi ki C.

¹⁰ *İzâ câ'e ecclühüm lâ yeste'ħirüne sâ'aten ve lâ yesteğdimüne*: "Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler". Kur'ân-ı Kerîm Nahl Suresi 70 / 61.

¹¹ Hazret-i Şeyh buyurdılar ki A: Şeyh didi ki B.

¹² idesin A, B, D: eyle C.

¹³ Hazret buyurdılar ki A, D: Şeyh didi ki B: Şeyh buyurdi ki C.

¹⁴ eyle ki A, C, D: idesin ki B.

¹⁵ kâdir olur A, B: kâdirdür C, D.

¹⁶ idüp A, C, D: eyledi B.

¹⁷ evlâdur ki D: gerek ki A, B, C.

¹⁸ istifsâr A, B, D: su'âl C.

¹⁹ gerek A,B: münâsibdür C, D.

²⁰ olma A, B: kıla C.

²¹ zü-fününden A,B, C: pür-fününden D.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (haz. Süleyman Solmaz), AKM Yayınları, Ankara 2005.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, "Ebüssüüd Efendi", *DİA*, İstanbul 1994, C. 10, s.366.
- AKKUŞ Metin, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007, s. 188-198.
- ARSLAN Mehmet, "Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler) ve Vak'anüvis Es'ad Efendi'nin Pend-nâmesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sivas 2004, S. 4, s. 5-80.
- Âşık Paşa, *Garib-nâme* (hızl. Kemal Yavuz), TDK Yayınları, İstanbul 2000.
- Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1997.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325.
- CANIM Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011.
- EMECEN Feridun, "Süleyman I", *DİA*, İstanbul 2010, C. 38, s. 74.
- KAPLAN Mahmut, "Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nameler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 11, s. 791-799.
- KAPLAN Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî*, AKM Yayınları, Ankara 2008, s. 1-25.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1989.
- LEVEND Agâh Sırrı, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDAY Belleten*, Ankara 1964, , s. 89-115.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Nev'izâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâyık fi Tekmileti's-Şekâyık*, (tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Riyâzî, *Riyâzü's-Şu'arâ*, (haz. Namık Açıkgöz), AÜDTCF, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1982.
- PALA İskender, "Nasihatnâme", *DİA*, İstanbul 2006, C. 32, s.411-413.
- SCHIMMEL Annemariel, *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000.